

Luennot

Äidinkielen opetustieteen perusteet
Katri Sarmavuori

Luento 1. Tieteenteoriaa. Miksi tarvitaan äidinkielen opetustiedettä? Mitä se on?

Luento 2. Lukemisen opetuksen teoriaa

Luento 3. Kirjallisuuden opetuksen teoriaa

Luento 4. Kirjallisuuden opetuksen teoriaa

Luento 5. Kirjoittamisen opetuksen teoriaa

Luento 6. Kirjoittamisen opetuksen teoriaa

Luento 7. Draamaopetuksen teoriaa

Luento 8. Mediaopetuksen teoriaa

Luento 9. Kielentuntemuksen teoriaa

Luento 10. Opetussuunnitelmien teoriaa

Luento 1. Tieteenteoriaa. Miksi tarvitaan äidinkielen opetustiedettä? Mitä se on?

Ajassamme ja opetuskentällämme on monia ristiriitaisia ajatustapoja, liikkeitä ja käsitteiden määrittelyn malleja. Kun tilannetta tarkastellaan uuden tieteen, äidinkielen opetustieteen, kannalta, voidaan yrittää hahmottaa selkeytystä käsitteille. Koulun tärkeän oppiaineen pitäisi olla myös yliopistollinen oppiaine. Se tarvitsee erityisesti eheytyä. Erillisistä osa-alueista pitäisi integroitua oma eheä kokonaisuus.

Haitallisia piirteitä

Saatatte kuulla suoraan tai piiloviesteinä väittämiä: Unohda oppiaineesi! Se on kiusallinen yleisten kasvatustieteilijöiden ja psykologien harha. He saattavat kyseenalaistaa oppiainetta esittämällä kysymyksen: Etkö sinä opetakaan oppilasta vaan vain oppiainettasi? Vastatakaa siihen, että aineenopettaja opettaa toki oppilasta mutta myös ainettaan. Me opetamme molempia. Ei ole ”yleistä ajattelua”, jota yleinen kasvatustieteilijä opettaa. Ajattelulla on rakenne, tarkastelutapa. Se tarvitsee ankkurointia johonkin. Se tarvitsee aineen substanssin.

Käsitys tieteestä

Ajallemme on ominaista, että arvostamme tiedettä ja tieteellistä tutkimusta. ”Tieteellisesti todistettu” tehoaa varsinkin terveys- ja parantamiskäsityksiimme. Pohjatieteillämme on kuitenkin huomattava etumatka, kun ne voivat vedota Aristoteleen. Aristoteles perusti lukuisia tieteitä mutta ei huomannut perustaa äidinkielen opetustiedettä. Siksi joudumme perustelemaan uuden tieteen oikeutusta. Uusia tieteitä syntyy toki jatkuvasti. Ilkka Niiniluoto on esittänyt lukuisia uusien tieteiden syntymalleja. Tieteillä on myös kehityskautensa. Niiden kehittymisestä ja kehittämismahdollisuuksista on erilaisia käsityksiä. Tarkastelemme oppiaineemme ja tieteenalamme keskeisiä käsitteitä.

ÄIDINKIELI

Puhuminen

Lukeminen ja kirjoittaminen

Toiminta dramatisointi

Kirjallisuus

Viestintä

ÄIDINKIELEN OPETUSTIEDE

KIELI

Fonologia

Morfologia

Syntaksi

Semantiikka

Pragmatiikka

KIELITIEDE

oppi – tiede

äidinkieli – suomen kieli

**kasvatustiede – kasvatustieteet
yleinen kasvatustiede
opetustiede**

**opetuksen tutkimus
didaktiikka**

**pseudotiede
ainedidaktiikka**

Tiede on tuottanut myös tuhoisia keksintöjä. Thomas Edison: ”Yhteiskunta ei ole koskaan valmis vastaanottamaan keksintöjä. Kaikkea uutta vastustetaan ja keksijältä menee vuosia hänen yrittäessään saada ihmisiä uskomaan häntä, jotta keksintö voitaisiin toteuttaa.” (Aurela, A. 1993. Tieteellisen toisinajattelijan käsikirja, 34.)

Toivottavasti kenellekään ei jää mielikuvaa tieteestä tämänäköisenä.

Uusi tiede

ÄIDINKIELEN OPETUS- TIEDE

Kohde: äidinkielen oppiminen ja opetus

- draaman ja puheviestinnän teoria
- lukemisen ja kirjoittamisen teoria
- lasten- ja nuortenkirjallisuus
- viestintä

”Autoa pidettiin ensin paholaisen keksimänä vehkeenä, ja Ison-Britannian tieteenedistämisyhdistykselle esitettiin, että hevoseton vaunu epäonnistuisi, koska ihmisajajalla ei ole samanlaista älyä kuin hevosella tiensä hahmottamisessa.” (Aurela, A. 1993. Tieteellisen toisinajattelijan käsikirja, 36.)

**Sen sijaan mielikuvaksi sopii luonnehdinta
ÄIDINKIELEN OPETUS-
TIETEESTÄ
SEIKKAILUNA**

Mielikuvia äidinkielestä

Internetistä löytyi postikortit, joita olen käyttänyt luennolla luonnehtimaan äidinkieltä. Niitä ei tarvinnutkaan skannata kuvanlukijalla. Pienen kielialueen kielenä joudumme jatkuvasti puolustamaan ja suojelemaan äidinkieltämme. Edward Iston Hyökkäys (1899) luonnehtii puolustamisen välttämättömyyttä suurta ja monopoliksi pyrkivää kieltä kohtaan.

E. Isto: Hyökkäys

Ranghild Sellén: Suomi-neito ja siniristilippu
Postikortti 1905

Suomi-neidosta enemmän:
<http://fi.wikipedia.org/wiki/Suomi-neito>

Peruskäsite ÄIDINKIELEN OPETUS

Äidinkieli — suomen kieli

suomen kielen tutkimus
suomi vieraana ja toisena kielenä

Koulun oppiaine

- lukeminen
- kirjoittaminen
- kirjallisuus
- draama
- viestintä (media)

Äidinkielen opetustiede

- opetus- ja kasvatustieteitä
- aineksia vanhoista pohjatieteistä
- tutkimuskohde, jota muut tieteet eivät tutki
- rajattavissa, demarkaatio
- oma paradigma (tutkimustapa)

Tutkimuskohteena

lukeminen
kirjallisuuden opetus
kirjoittaminen
puhuminen
draama
kielentuntemus
viestintä
kulttuuri

Lukemaan oppiminen ja lukemalla oppiminen

Kirjallisuuden opetuksen lähestymistavat ja menetelmät

Kirjallisuuden valinta ja lukuharrastus sekä kirjallisuuden koulukaanon

Yleissivistyksen kannalta tarvittava kielen-, viestinnän ja kulttuurintuntemus

Draaman avulla oppiminen ja draaman käyttö opetuksessa

Kirjoitettu ja toteutuva opetussuunnitelma

Oppikirjojen kehitys

Nuorisokirjallisuudella on äidinkielen opetustieteessä toisenlainen painotus kuin kirjallisuustieteessä

Äidinkielen opetustieteen lähtökohdat ja vaiheet

1970 opetustieteen linja

1984 ensimmäinen julistus prof. Inkeri Vikaisen juhlakirjassa *Opetustiede ja opetuksen tutkimus*

— uuden tieteen tehtävät

Alkoi uuden tieteen tunnusteleva eli esiparadigmaattinen vaihe

(vrt. Martti Lutherin Wittenbergin kirkon oveen 31.10.1517 naulaamat teesit — 95)

Professori Inkeri Vikainen 11.10.1914— 13.8.1994
Suomen ensimmäinen kasvatustieteen naisprofessori
Turun yliopiston kasvatustieteen ja opetusopin professori 1959—77
Muotokuva on Educariumin 3. kerroksen hallintokäytävän päässä

Opista tieteksi -malli

Kasvatusopista kasvatustieteksi

Opetusopista opetustieteksi

Thomas S. Kuhnin (1994) mukaan tiede kehittyy normaalitieteen ja tieteen vallankumouksen välisenä vuorotteluna.

Yksi tai muutama pystyy ensiksi näkemään tieteen tai maailman uudella tavalla

Tieteellinen vallankumous on näkymätön. Se on muutos, joka käsittää ”ryhmän sitoumusten uudelleenrakentamisen”. (Kuhn 1994, 154-155, 190.)

Tieteen kehityksessä on kolme vaihetta:

1) esiparadigmaattinen eli tunnusteleiva vaihe 1984—92

Aikakauskirja Äidinkielen opetustiede 1987

ÄOS (Äidinkielen Opetustieteen Seura) 1987

2) paradigmaattinen eli teoriadynaaminen vaihe

Äidinkielen opetustieteen perusteet -kirja 1993

3) jälkiparadigmaattinen eli finalisaatiovaihe

Opettajien suhtautuminen

Vuonna 1998 lähetin opettajille kyselylomkkeen, jossa tiedusteltiin heidän suhtautumistaan koulutukseen ja käsityksiä yliopiston peruskoulutuksen onnistuneisuudesta. Vastaukset ryhmiteltiin valmistumisaikakuntien mukaan. Kyselyyn vastasi yläasteella ja lukiossa opettavia äidinkielen aineenopettajia 127. Ammattikouluissa opettavia oli 38. Turussa opiskelleita oli 27, Helsingissä opiskelleita 39, Tampereella opiskelleita 10, Jyväskylässä opiskelleita 29, Joensuusta 12 ja Oulusta 10. (Sarmavuori, K. 2002. Äidinkielen opettajien koulutuslabyrintti. ÄOS:n Tutkimuksia 20.)

Turusta valmistuneet opettajat vastasivat kysymykseen *Miten suhtaudut äidinkielen opetustieteeseen?*

- Ilmeisesti se on tarpeen, kun varsinaiset ainelaitokset ovat liian kaukana konkreettisesta opettajan työstä.
- Pidän yhtä tärkeänä kuin muiden aineiden opetustiedettä, se on välttämätöntä.
- Hyvin positiivisesti.
- Ideana hyvä, siis äidinkielen opettajan pääaineena yliopistossa.
- Kiinnostuneena, lisätiedot ovat tarpeen.
- Toivottavasti siitä on käytännön hyötyä.
- Myönteisesti, terminä erinomainen.
- Erittäin hyödyllistä.

Saksassa ilmestyi lehti Unterrichtswissenschaft vuodesta 1973 lähtien eli kolme vuotta myöhemmin kuin prof. Inkeri Vikainen oli perustanut opetustieteen linjan Turkuun. Lehden artikkeleiden huomattavimmat teoreetikot ovat prof. Gunter Eigler ja prof. Peter Strittmatter. He näkevät opetustieteen kehittymisen haasteita ja esteitä seuraavasti:

Eigler

**Opettajien kanta:
amalgaami omista kokemuksista
oppilaina ja opettajina + kasvatustieteen
ja -oppien ohjeista**

**Opetustiede antaa opettajalle näkemyksiä,
suosituksia ja ratkaisuaopua toiminnalle**

Esimerkkejä opetuskäytännöstä

Strittmatter

**Opetustiede väittämiä,
opettajan toiminnan ehtoja,
vaihtoehtoisia mahdollisuuksia**

**Ehtoja oman toiminnan ymmärtämiselle
A-strategia johtaa oppilaan B oppimis-
tulokseen C**

**Kun ei ole teoriaa, ei voida johtaa lausu-
mia, joilla voisi testata teoriaa**

***On*-tilanteista > *pitää*-tilanteisiin**

Opetustieteen tutkimuskohde:

- kouluoppiminen**
- vapaa-aika**
- ammattia koskevat ilmiöt**